

ПРЕВОДИТЕ ОТ КИТАЙСКИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ОТ 80-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК ДО НАШИ ДНИ – АВТОРИ, ПРЕВОДАЧИ, РАЗВИТИЕ, ТЕНДЕНЦИИ

Полина Венкова

През 1985 г. на страниците на списание Съвременник е публикуван задълбочен обзор върху преводаческата дейност у нас в периода след 9 септември 1944 г. (Съвременник 1985). Той е изготвен от проблемна група с председател Андрей Гуляшки и в състав: Атанас Свиленов, Венко Христов, Николай Петев и Христо Стефанов, със съдействието на председателя на сдружение „Българска книга и печат“ Валентин Караманчев и директорите на българските издателства. Статията започва с идеологическите постулати, които диктуват издателската политика – „изграждане на многостранно развити творчески личности, усвоило дълбоко марксистко-ленинското учение и изградили свой научен мироглед, органично свързан с комунистическия идеал; формирането на реално познание за социалните условия, духовния живот, борбите и идеалите на други страни и народи... изграждането на стабилни ориентири за нашите творци след критично възприемане на чуждите творби – както за основните проблеми, които вълнуват другите народи, така и за централните възли на идеологическата борба днес – с оглед намиране на истинското им място в тези процеси и тази борба” (Съвременник 1985). Авторите правят кратък обзор на развитието на преводаческата дейност у нас, като отбелязват, че „победата на 9.09.1944 г.” поставя „съвършено нови и различни исторически задачи на културния фронт” и в преводаческата политика в България, която се изразява в „масовото нахлуване на съветската книга” и „прогресивни автори”.

Нов етап в развитието на превода бележи създаването на Съюза на преводачите в България през 1974 г., чиято дейност прогнозира развитието на преводите до границите на следващия век – с приетата „Програма за развитието на критиката на преводната литература и преводаческото изкуство” (Л.А. Б. Беливанова 1983) и сключените въз основа на него договори за сътрудничество с Комитета за телевизия и радио,

периодичния печат, Института за литература при БАН. Усъвършенстването на преводаческото майсторство получава организиран характер и става част от държавната политика – провеждат се специализации на преводачите в чужбина, научно-теоретични форуми, на които се обсъждат актуални проблеми на преводаческото майсторство. Издават се специализирани бюлетини с критико-анотационно съдържание, на ежегодни прегледи на преводната продукция на СПБ излезлите преводи се подлагат на анализ и оценка. Според статистическите данни на ЮНЕСКО през 1976 г. България вече е сред първите 15 страни в света по относителен брой на преводните заглавия. В последните години (1985 г.) се наблюдава превес на съветската (192 заглавия) срещу останалите преводни literatury (185 заглавия).

Статията (Съвременник 1985) разглежда детайлно редица примери на преводната литература – спецификата им, механизмите на формиране на читателския интерес, ролята на медиите и раждането на издателските „шлагери“, икономическите механизми на процеса. Идеологемите в процеса на анализа се изместват от естетически критерии: „Чрез превода ние се приобщаваме към върховете на прогресивната световна литература, създадена в миналото и днес, влизаме във взаимодействие с другите страни и народи, черпим от духовните богатства, които те са завещали на човечеството, а в последвалите трансформационни процеси на асимилирането на тези постижения ги превръщаме в органична част от националната ни социалистическа духовност. И в същото време чрез обратния процес правим българската литература част от световната художествена общност“ (Съвременник 1985: с. 393).

Голямо значение за развитието на интереса към източната философия и изкуство изиграва и Людмила Живкова (1942–1981) – дъщеря на Генералния секретар на БКП Тодор Живков. В качеството си на председател на Комитета за култура през 1978 г. тя започва изпълнението на програма „Ръорих“ – едногодишен проект, част от по-дългосрочна програма, която цели превръщането на България в своеобразен световен духовен център. Дейността на Л. Живкова възражда учението на Живата етика на Николай и Елена Ръорих, популярно в България от 20-те години. Това е „уникален пример в историята на човечеството“ – в рамките на марксистическата идеология се прави опит да се създаде „общество, което да живее по законите на красотата“ (Николова 2005).

През 70-те и 80-те години българският читател се запознава главно с творби на класическата китайска литература. Излизат от печат „Древнокитайска литература“ (прев. Беливанова, 1979) и „Древнокитайски мислители“ (прев. Беливанова, 1980), в превод на Б. Беливанова, Су Шъ – „Записки от източния склон“ (1985), в превод от старокитайски на Крум Ацев, Ган Бао – „Издирени и записани чудновати истории“ (1986), превод от старокитайски на София Катърова и Евгени Карауланов. Съюзът на преводачите, Комитетът за култура и Министерството на просветата и издателствата през 80-те години изготвят дългосрочна перспективна програма за издаване на български език на произведения от световната класическа, съответно и източна художествена литература – амбициозен проект със срок във времето до 2000 г. Според Б. Беливанова – един от участниците в съставянето му, това дава възможност изтокознанието у нас да се постави на основите на една по-съвременна база, а преводите да запълнят една голяма празнина в приобщаването на българската култура към световната – и по-точно – към източната културна сфера с нейните ценности и специфика на художественото виждане. Изхождайки от идеята, че българският читател трябва да познава най-известните, класически образци на една национална култура, които трябва да бъдат „базата, върху която ще се изгражда, детайлизира и нюансира по-нататък съдържанието“ на програмата (Беливанова ръкопис) в програмата намират място главно класически творби на китайската литература – от най-ранния китайски поетичен сборник „Шъцзин“ („Книга на песните“), през по-късните „Юефу“, първите индивидуални поетични изяви на Цюй Юан, Сун Юй, Съма Сянжу и др. до бурния разцвет на класическата китайска поезия през епохите Тан и Сун, древнокитайска белетристика представена от Ган Бао, средновековните китайски новелисти (ранни новели, хуабън, Пу Сунлин, Фън Мънлун, Ли Мънчу и др.), представители на класическата китайска драма, романи – от края на XVI век – У Чънън – „Сию цзи“ („Пътешествие на Запад“) до романо-утопия на Ли Жуджън – „Цзинхуаюан“ („Цветя в огледалото“), до съвременни романисти и поети на XX век – Лю Ъ, Лу Сюн, Ай Цин, Ба Цзин, драматурга Цао Юй. Целта на предвижданата библиотека „Източна класика“, която ще бъде продукция на Държавно издателство „Народна култура“, е да представи значими произведения на източната литературна традиция, чиито идейни и художествени постижения предлагат основа

за стойностни съпоставки между културите на Изтока и Запада. Широката читателска публика е необходимо да бъде запозната с източната класика, която до тогава е представена твърде фрагментарно и несистемно. Подборът се определя от критериите за естетическа значимост на избраните творби, ролята им в развитието на съответната национална литература, както и четивност, понятност, актуално звучене на основните им естетически и философски постановки. Концепцията за технологията на преводите цели пресъздаването на художествената специфика на творбите, а не буквалния смисъл на оригинала, те ще бъдат направени от специалисти по съответния език, които ще включат и компетентни коментари към чуждите текстове: предговор, въвеждащ в историята на произведението, мястото му в литературата на периода и стилистичните му особености; коментарни бележки и азбучен указател на специфични понятия и имена в текста; последни страници с извадки от представителни студии на съвременното изтокознание, които интерпретират значението на творбата в контекста на общочовешкото културно развитие; списък с предстоящи заглавия с кратки анотации. За улесняване на възприемането на духа на творбата от българските читатели се предвижда използването на екстралингвистични фактори като репродукции на старинни оригинали от съответната художествена традиция, факсимиле от заглавните страници на оригиналите в съответната писменост върху задната корица.

Част от тази амбициозна програма е изпълнена със споменатите творби на Лу Сюн, Ай Цин, Пу Сунлин, Су Шъ, Ган Бао. Към тях трябва да прибавим „Каталог на планините и моретата (митове). Небесата питам (поема)”, преведени също на Б. Беливанова (1996), „Идзин. Класическа китайска книга на промените” (1996), преведена от руски по превода на известния синолог Ю. К. Щуцкий от Екатерина Касабова, и – също превод от руски, направен от Н. Конрад – Сундзь Удзь – „Трактати за военното изкуство”, на Юлшиана Гетова и Пламен Томов (1996), „Тайната на златното цвете. Китайска книга на живота”, с коментар от К. Г. Юнг – в превод от немски на Андрей Крупев и Юлия Ковачева (Плевен, 1993). На литературната сцена се появяват добре подготвени преводачи – китаисти – София Катърова – дългогодишен преподавател по старокитайски език в СУ, Крум Ацев – преподавател по китайски език в НБУ. През 1983 е създаден Центърът за източни езици и култури, уникално

звено в структурата на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, чиято задача е да бъде „модератор“ в диалога между цивилизациите, по думите на доц. д-р Татяна Евтимова, ръководител на специалност „Индология“ („Български изтоковедски изследвания, СУ, 2004) и една от заслугите на Центъра е подготовката на специалисти–преводачи в областта на източните езици.

Наред със засиления интерес на преводачите към класическата китайска древност се наблюдава и обратната тенденция – засилено присъствие на съвременната китайска литература на страниците на периодичния печат. Ван Мън е представен в сп. „Панорама“, бр. 3, 1982 – в превод от руски с разказа „Нощем в големия град“, с новелата „Уталожване“ в сп. „Съвременник“, бр. 4, 1987, превод от китайски на Б. Беливанова, с откъси от поетичния цикъл „Мелодия на две струни“ в превод на К. Ацев в „Литературен фронт“, 24.03.1988. Разказът „Манго“ на Ли Жун също е преведен от руски в сп. „Панорама“, бр. 3, 1982. На страниците на в. „Литературен фронт“, бр. 36, 1987 г. е отпечатана статията на доц. Дзин Пилян, преподавател по български език в Пекинския университет за чужди езици – „Литературната полемика в Китай“. Списание „Панорама“ помества в бр. 4, 1988 г. обширно интервю с Ван Мън (1934 г.) за проблемите на съвременната китайска литература. Ван Мън дебютира като писател през 1956 г. с романа „Да живее младостта“, преживява репресиите през годините на културната революция. Поколение, на което принадлежи, изнася тежестта на културната революция, сблъсква се с краха и преоценката на идеалите си. Изказванията на двамата видни представители на китайската култура хвърлят светлина за българския читател върху събитията в Китай по време на управлението на Мао и неговите наследници и литературните явления от този период. Най-представителна книга за тенденциите на китайската литература от края на 70-те и 80-те години е сборникът разкази „Опустошеният храм“ със съставител Крум Ацев и преводачи от китайски: Крум Ацев, Александър Алексиев, Искра Думкова, Мирослав Маринов, Тодор Табаков. Книгата е снабдена с обширен предговор и биографични бележки от съставителя. При подбора на авторите редакторът се ръководи от убеждението, че „вековната история на тази древна страна има преки проекции и в най-тривиалните подробности на бита на нейните днешни обитатели, а най-актуалните ѝ проблеми, при един по-общ поглед, се вписват органично

в плетеницата от събития, нрави и традиции, ваяна в течение на пет – шест хилядолетия” (Ацев 1989: с. 7). Творбите представят различните течения в китайската проза след 1976 г. – „литература на раните”, „репортажна литература”, „самоаналитична проза” (Ван Мън, Фън Дзицай, Джан Сиенлян), „литература, търсеща корените” (Цин Джаоян, Гао Сяошън), стремежът към документалност и автентичност – Дън Йоумей, „китайски реализъм” – Лу Вьнфу или творби на границите на абсурда и гротеската – „Манго” на Ли Джун и „Високоговорител” на писателката Бао Чуан. В предговора си Крум Ацев изразява съмнение доколко термините от западноевропейската литературна традиция са удачно приложими към „литература с подобни традиции” и се връща към традиционната китайска естетика в лицето на Ван Гуovej – „безпреградна прозрачност” като способ за отражение на литературната ситуация, като едно от специфичните измерения на психологизма в китайската проза. Друга обща черта на съвременните китайски разказвачи Кр. Ацев открива в склонността към внимателно вглеждане в конкретния детайл – особено качество на китайската стилистика да пресъздава „цялостния образ чрез концентриране върху „силовите точки” на една жизнена ситуация”, наричано в западното литературознание „сугестия” (Ацев 1986: с. 12). В творбите на модерната китайска литература преводачът съставител открива „действително осъществена човешка духовност.”

През 80-те години, след възстановяването на отношенията между България и Китай преводът на китайска литература – главно художествена – изживява нов разцвет, като преводите от оригинала (включително и от старокитайски) заменят посредничеството на чуждите езици. В периода 5–7 ноември 1989 се осъществява и посещение на външния министър Петър Младенов в Китай, с което отношенията между двете страни се сближават още повече. Но с навлизането на пазарната икономика в България се променя и тематиката на преводната китайска литература в посока към бойни изкуства, лечебни практики, екзотерика и донякъде – философия и религия. Потребителското търсене диктува политиката на издателствата, което води до намаляване на броя на значимите художествени творби и преводите от оригинал. Сред масовата продукция се открояват преводите на китайска лирика на Веселин Карастойчев – Йен Ли – „Стихове” (2001), и „Бели облаци: От древнокитайската поезия до японските тристишия хайку” (Ацев 2006), „Старокитай-

ска поезия” (прев. София Катърва, 2001), „Малък лексикон на новата китайска поезия” (прев. Карастойчев, 2008).

От сферата на прозата са преведени съвременни китайски разказвачи като Хан Дун (2001), Джан Сиенлян (2001), Лиу Дзунюен (2001), Уан Сябуо (2001). Преводачите на горепосочените произведения¹ са преподаватели в Софийския университет, който има най-дългия опит в преподаването на китайски език в България и разполага с най-големия научно-изследователски потенциал в областта на китаистиката у нас². В книгата на Антоанета Николова и София Катърва „Поезия на планините и водите” са събрани поети от III (Джуандзъ) до XVIII век (Шън Дъциен). В рецензията си за книгата „Прозиране”, Христо Буцев (Буцев 2003) я определя като „една проекция между личния, обществения, материалния и метафизичния свят.” Оттук и вечното подозрение към самия пренос – доколко, в стремежа си да ме накара да възприема текста „като китаец”, той не го побългарява и с това го изкривява. Римата и ритъмът улесняват, скъсяват дистанцията между съвременника и непознатото. Оформлението на художничката Яна Левиева, изборът на хартията, представя текста в една естествена графична среда – „всичко показва грижа за цялото, да бъде то пронизано от усещане за „китайско”. Съвсем заслужено книгата получава наградата „Хр. Г. Данов” – 2004 в раздел „Преводна художествена литература”.

Върху книгата си „Бели облаци, от древнокитайската поезия до японските тристишия хайку” Крум Ацев работи няколко години, за да постигне единството „на идеографичен и буквен текст в една антология, която тръгва от древнокитайските песни и стига до японските хайку – тази линия на постепенно словесно изчистване. Тя има и илюстрации, но освен тях, знаците, които ще са вътре, са разгледани като картинни изображения” – споделя в свое интервю преводачът (Чолева 2002). Резултатът е сложна комбинация между превод, тълкувателен текст, оригинали, изображения. Целта на преводача е да се получи антология не само на развитието на далекоизточната поезия, а и на образното мислене, което е характерно за този тип култура. В коментарната рубрика на в. „Капитал” (Капитал 2006), книгата на Крум Ацев (Ацев 2006) е определена като „невероятен шанс да прочетеш преведени от извора древнокитайска поезия и японско хайку, коментарите към тях, да проследиш четката на калиграфа, когато изписва знаците за луна, вода или човек,

да забравиш да излезеш от картините в книгата, в които току-що се изгуби” (Капитал 2006). Не по-малко значим е и предговорът на книгата, който излага основни схващания за китайската поезия и хайку, които са поставени в подходящ социокултурен контекст. Бележките в края на книгата допълват функцията на предговора, като посочват мястото на отделните творби в съответната национална културна традиция според нейните естетически критерии. По мнението на преводача – прави чест на издателствата „Кибеа” и на НБУ, че влага усилия в един продукт, който може да не е особено печеливш, без да се прави компромис с нищо.

Тук трябва да споменем и изданието „Книга за Пътя и Постигането” (Ацев 2002). В българската традиция тя е предшествана от прочита на Н. Райнов, публикуван като издание на Теософското дружество в началото на миналия век, напълно в жанра на постмодерната литературна мистификация. Първото издание на Дао дъ Дзин у нас излиза през 60-те години и опит на един от първите китаисти, Ленин Димитров, да въведе Лаодзъ в нашите научни и интелектуални среди. В по-късно издание от 80-те години се основава на преразказ на класическата версия на съвременен китайски език, направен за целта от китайски професор през 60-те години. За времето си този превод, според Крум Ацев, е изиграл определено положителна роля, тъй като е пробудил „много хора за подобен вид мислене или по-скоро са им помогнали да го припознаят в себе си.” Но магията на цялата тази книга е, че там текстът, в крайна сметка, няма абсолютно никакво значение, смята преводачът. „Т.е. в думите Лаодзъ вкарва това, което е извън – по-скоро преди – думите, което прави примерно театърът на абсурда, както и редица други постмодерни похвати.” По думите на преводача „всяка една фраза на Лаодзъ може сама за себе си да бъде прочетена като афоризъм, тя съдържа кода на цялото, така както едно късче високоорганизирана материя съдържа генетичния код на цялото тяло”.

На двадесетгодишнината от създаването на Центъра за източни езици и култури към ФКНФ при СУ е посветен сборникът „Новото лице на Изтока”. Той е резултат от усилията на петдесет и трима преводачи изтоковеди – преподаватели и възпитаници на Центъра за източни езици и култури, които представят в превод на български език творби на сто и двама поети и писатели от петнадесет източни национални литератури. Преводачите-синолози Румяна Захариева, Теодора Куцарова,

Веселин Карастойчев, Александър Алексиев представят творби на Джан Сиенлян, Лу Сюн, Ян Ли, У Цин и Чуън Шу. Сборникът е изграден на принципа на „мозайката” (Янакиева 2006), както посочват съставителите (проф. Александър Федотов, Людмила Янева, Надежда Розова, Валентина Тодорова – Маринова) от ярки художествени произведения, даващи възможност на българския читател да се приобщи към душевността и творческите търсения на съвременни писатели от Изтока – арабските страни, Афганистан, Израел, Индия, Иран, Казахстан, Китай, Корея, Кюрдистан, Монголия, Пакистан, Турция и Япония. „Новото лице на изтока” е израз на увереността на преводачите в необходимост от културен диалог между цивилизациите и в това отношение е продължение на излезлите през 2002 г. преводни сборници „Непознатият Изток” (поезия и проза на автори от древността до наши дни”) и „Да си жена от Изтока” (произведения на съвременни писателки и поетеси от Изтока). „Непознатият Изток” (2001), с редакционна колегия: проф. Бора Беливанова, Агоп Орманджиян, проф. Александър Федотов, доц. Бойка Цигова, доц. Татяна Евтимова, доц. Цветан Теофанов, Валентина Тодорова-Маринова, Жана Желязкова, Иво Панов, излиза в годината, обявена от ЮНЕСКО за Година на диалог между цивилизациите. Специалистите от Центъра за източни езици и култури към факултета по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски”, които общуват непосредствено с духовността на Изтока, предлагат на читателя подобрени фрагменти от недостатъчно познати литератури. Както заявяват съставителите – в диалога на културите все още са актуални въпросите какво представлява Изтокът, познаваема ли е тази загадъчна вселена, достъпна ли е тя за непосветения в източната душевност и може ли да погледне европеецът на онова, което ни заобикаля, с очите на човека от Изтока.

С масовото навлизане на информационните технологии и Интернет в живота на българското общество, в литературния живот традиционният книжен носител се променя и все по-широко място заема електронната книга, чиято нова материална форма се реализира чрез технологична среда, в която текстът функционира в електронен формат (файл). Такива „интерактивни книги” у нас откриваме на интернет сайтове, предлагащи услуги, които преди са реализирани чрез печатни издания. Преводите на Веселин Карастойчев, София Катърова и Антоанета Николова присъстват във виртуалното пространство³. Електронната „Съвременна

китайска поезия” (прев. от китайски Веселин Карастойчев), присъства в „Литература плюс култура” – електронно издание за белетристика, поезия, критика и хуманитаристика – български и преводни; електронна публикация включва имената на Дзян Хъ, Бей Дао, Й Ли, Гу Чън, Ю Дзиен, Хан Дун, Лу И’Мин, Джоу Фънмин, Шу Тин (от 11 Декември 2000, <http://grosni-pelikani.hit.bg/>).

Електронната книга принципно е структурирана като мрежа от отделни, свързани помежду си текстове (т. нар. хипертекст), което дава възможност в процеса на четене да се изясняват микротеме, допълнителни данни и термини, чието подробно обяснение е извън задачата на основния текст. Тази нова структура променя начина на функционирането на литературните творби, както и на начина на четенето им, дава възможност на реципиента всеки път да структурира текста по различен начин, да го възприема на подходящо ниво на детайлност за неговите познания и интереси. Четенето от своя страна еволюира в четене със „сърфиране” – хипервръзки могат да се осъществяват в перитекста и в епитекстовите рамки. Така на преден план се поставя интерактивността, за сметка на информативността. Сравнението с традиционната книга показва безспорните предимства на електронната, които са изброени и в Уикипедия (2008): икономисва място; има по-ниска цена; дава възможност за неограничен тираж; незабавно се доставя независимо от мястото (ако се разпространява чрез интернет); не е обвързана с определено издание – постъпленията от авторско право и възможността за достъп до книгата са постоянни; има йерархична структура на темите, която може да се управлява чрез дървовиден изглед; текстът може да бъде претърсван, освен когато е представен под формата на образи; може да се избира размерът на буквите; има възможност към нея да се прилага технология за озвучаване на текста; в някои формати се дава възможност за добавяне на собствени бележки и рисунки в полетата върху вмъкнати листове; дава голяма свобода за автора и издателя, както и възможности за експериментиране. С посредничеството на модерните технологии читателят вече може да реагира непосредствено на представеното от автора и издателя.

На страниците на електронното списание LiterNet е публикувана цялостна антология на китайската поезия от древни времена до днес, едно цялостно представяне на китайската поезия, което, за съжаление,

е превод от английски – „Кулата на Жълтия жерав. Антология на китайската поезия” (Бакалова, 2005–2006). Електронната книга включва „Книга на Одите” („Ши Джинг”, 1027–476 пр.н.е.), Цюй Хао, Менг Хаоран, Фенг Ган, Ли Бай, Ду Фу, Бай Джюй, Ли Гу, Ли Чингджао, Бин Син, Пан Муоуха, Джу Сян, Фенг Жи, Хъ Чифан, Син Ди, Цай Чидзяо, Сун Дзиншоан, Гу Чън⁴. Антологията е придружена с обширен предговор, който започва с въпроса какво ни привлича в китайската поезия: „При първа среща тя поражда със своята необичайност, докосването до специфични обичаи и светоусещания, изумителното чувство за естетизъм и природа, и онзи уникален национален привкус, отличаващ я от всички други поезии на изтока и запада, който се долавя въпреки намесата на преводача. Но това не е всичко. Като че ли най-привлекателното качество на китайската поезия за чуждия читател, достигнало през хилядолетията, е съдържащото се в нея неизменно общочовешко начало, скрито зад привидната недостъпност на колонките от йероглифи... Нравственост и истинност са извечните ценности, залегнали в китайската поезия от самото ѝ начало.” Преводачите правят обширен обзор на китайската култура и развитието на китайската поезия от най-древни времена до поколението на 80-те години на миналия век – Бай Чуа, Джан Зао, Си Чуан, Оуиан Сианхъ, Сон Лин, Джай Йонмин, Хан Дон и Джан Джен. В заключение преводачите, които правят своя превод от английски език, отговарят от своя позиция на въпроса може ли да се превежда китайската поезия с помощта на притчовото начало в духа на китайското мислене – въведена е фигурата на китайския професор – мъдрец, който обяснява на своите студенти трудностите на превода: „Суровата, екзотична, калейдоскопична езикова структура на нашите поети винаги е била препъващ камък за опитващия се да ги превежда”. В заключение, в духа на притчата, преводачите завършват с послание към читателя: „И може би, с известно въображение, бихме могли да открянем малко нарисувани на стената порти и, поне за миг, да зърнем скритата вътре красота на китайската поезия?”.

По повод своя превод на Лаодзъ „Книга за Пътя и Постигането” (Ацев 2002), известният преводач Крум Ацев споделя в интервю със Силвия Чолева възгледите си за преводаческото майсторство (Чолева 2002). Преводите на цялата поредица от хора, които са се занимавали с преводи от китайски на основните европейски езици (и по-специално с

текста на Лаодзь) – от Толстой и Уолъс Стивънс до Урсула ле Гуин – шрихира движението на мисловната енергия, която подпомага търсенето на днешния изказ. „Защото няма един и единствено правилен превод, няма превод дума за дума, когато не става дума за думи. И колкото повече записи и прочити, проекции на смисъла имаш, толкова по-автентичен ще бъде той. Тогава усещаш как всъщност става дума за една нагласа, която се е формирала в духовната тъкан на човечеството, независимо от епохи и местонахождения и придава друго измерение на формулировката „глобална“ култура.” Противно на заблудите на съвременника, че определени естетически явления съществуват единствено само в постмодерната литература, ги е имало в VI век пр.н.е., т.е. – „традицията като участник в играта, игра с това, което е било до момента и трябва да продължи да се случва, а не да се повтаря.” Това позволява на старокитайския текст да звучи авангардно и модерно. Римата в тези преводи се използва не като императив, а похват тъй като преводачите се ръководят от принципа на сугестията, която има и смисъла на „подказване” – навеждането, настройването в същата честота, на която е приемал и предавал авторът. Преводачът намира такива фрази, които вкарват „читателя” в ситуацията, която описва и насочват към мисълта, която иска да подкаже, вместо да я диктуват. От друга страна, привържениците на белия стих смятат, че той внушава по-голямо усещане за автентичност на оригинала. Повече сентенциалност, повече съзнателно търсено философско обобщение. Този принцип остава спорен както в българската, така и в световната преводаческа традиция, но в крайна сметка преводът се оценява по това доколко предава китайската образност и начините на изразяване, свойствени на китайската култура.

След романтичното, но и хаотично време, по думите на критика и журналиста Митко Новков, за преводите в края на 90-те години и началото на новия век в общественото пространство излиза отново на преден план проблемът за същността и принципите на преводаческото изкуство, за същността на межкултурните рецепции. На 30 септември 2004 г. в зала 7 на НДК се провежда възобновеният национален преглед на преводаческата продукция от СПБ на тема: „Преводът – мост за преводачите”, организиран от Съюза на преводачите в България (СПБ), Националният център за книгата и Националният дворец на културата. През тази година и СПБ отбелязва своя 30-годишен юбилей. Доклади

изнасят д-р Ерика Лазарова, Митко Новков, Владимир Трендафилов, Елисавета Шамрай, Недялка Чакалова, Владимир Василев и др. В своя доклад критикът Владимир Трендафилов смята, че описваната ситуация на полето на преводите е реална и нормална, но сравнена с положението преди 1989 г., „когато високата литературност беше нормата на литературното поле, то е смалено, свито, и от мнозина, които помнят онова време, ситуацията се тълкува като разпад, падение, вулгаризация и какво ли не още. Ефектът от политическите промени удари и ролята на художествения превод у нас. И общо взето я сви.” В. Трендафилов отбелязва и тенденцията инициативата за подбора на преводните ни литературни факти да идва отвън, вместо да „произтича от вътрешни процеси, които са генерирали потребност” – вследствие на културната политика на чуждестранни посолства, които субсидират преводите на техни автори. Този затворен кръг въобще отхвърля литературата като аргумент, участващ в процеса. От друга страна, в новото глобално общество функциите на превода се променят – „познаването на чуждия език и четенето в оригинал са и все повече ще стават нормата на литературното поле. Разбира се, просветителската роля на превода не може да умре съвсем, защото винаги ще има езици, които един ще знае по-добре, а друг няма да знае въобще. Но тази роля ще се стеснява.” Преводът, смята авторът, все по-пълно ще се покрива по значение с понятието „изкуство”, „майсторство”, „умение”. Ще става все по-неотличим от самото творчество, „ще бъде един от жанровете на оригиналното творчество” (Трендафилов 2004).

На свой ред в доклада си „Преводът като ритуал, преводачът като жрец” Митко Новков обобщава основните тенденции на преводаческите търсения в началото на новото хилядолетие. Според автора вече в българския културен живот има „наличие на осъзната издателска политика, което е знак, че сме напуснали онова романтично, но и хаотично време, когато издаването ставаше на парче, каквото дойде”. Все повече, според автора ще има специализиране на преводачите с определен автор. Със съжаление авторът констатира, че в неизброимото количество на преводаческа продукция преобладава „смазващото превъзходство на англоезичната литература”, докато според жанровата си специфика преводите обхващат трилъри, криминалета, фантастика, фентъзи, лайф-стайл и розови романи. „Справка във виртуалната книжарница на „Хеликон“, пише авторът, казва следното: трилъри и бестселъри – 680 заглавия,

детективски романи – 244, фантастика и фентъзи – 357, исторически романи – 15, съвременни романи – 68, световна проза (в категорията влизат книги от „Изкуството на войната. Древни китайски трактати” до „Изменение” на Мишел Бютор и „Мозайката „Парсифал” на Робърт Лъдълъм) – 567 заглавия. На фона на тази цифра още повече се вижда колко жизнено нужна е дейността на преводачите, неподхлъзващи се по пазарната конюнктура, а – с отговорност пред своето високо изкуство подбират обогатяващи българската литература заглавия, не наводняващи я.” Благодарение на преводачите имаме представа от нобеловите лауреати като Имре Кертеш, В.С. Найпол, Дж. М. Кутси (но не и от китаеца Гао Синдзиен). Въпреки господството на пазарните закони, преводаческото изкуство е във възход в България, и това може само да ни радва, констатира в заключение авторът (Новков 2004).

БЕЛЕЖКИ

¹ Снежина Гогова, Александър Алексиев, Веселин Карастойчев, Евелина Вацева.

² Преподаването на китайски език в СУ започва през 1953 г., а през 1991 г. в Центъра за Източни езици и култури е създадена редовна специалност Китаистика.

³ Веселин Карастойчев – Литературен вестник, бр. 34, 24.10.2007 – Ян Ли, Хай Дун; София Катърова, Антоанета Николова – Литературен вестник, бр. 16, 24–30.04.2002 – Жуан Дзи, Сие Линюн, Тао Юанмин, Бао Джао, Джу Шуджън, Ю Син, Лиу Дзунюан, Лиу Юси, Ли Бо – www.slovo.bg/litvestnik

⁴ Тук и по-долу преводачът използва собствена транскрипция на имената, не дотам прецизна.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Ацев, 1989: съст. Крум Ацев, Опустошеният храм, С., 1989, с. 7.

Ацев, 2002: Крум Ацев, Книга за Пътя и Постигането (*Дао Дъ дзин*), прев. от древнокит. Крум Ацев, изд. „Кибера”. С., 2002.

Ацев, 2006: Крум Ацев, Бели облаци: От древнокитайската поезия до японските тристишия хайку, НБУ, 2006, прев. Кр. Ацев.

Бакалова, 2005–2006: Лина Бакалова, Анатолий Буковски, Кулата на Жълтия Жерав. Антология на китайската поезия, съст. и прев. Лина Бакалова, Анатолий Буковски. Варна: LiterNet, 2005–2006.

Беливанова, 1996: проф. д-р Бора Беливанова, „Каталог на планините и моретата. (митове). Небесата питам (поема)”, превод Б. Беливанова.

Беливанова. Ръкопис: проф. д-р Бора Беливанова, Дългосрочна перспективна програма за издаване на български език на произведения от класическата източна художествена литература, ръкопис.

Беливанова. Ръкопис: проф. д-р Бора Беливанова, „Програма за развитието на критиката на преводната литература и преводаческото изкуство”, 1983, личен архив.

Буцев, 2003: Христо Буцев, Прозирание, в. „Култура”, бр. 35, 2003.

Капитал, 2006: в. „Капитал”, бр. 48, 2006, www.capital.bg/show.php?storyid=297707

Николова, 2005: Антоанета Николова, Влияние на далекоизточните религии в България, в: сп. Философски алтернативи, 2005, кн. 1, с. 69.

Новков, 2004: Митко Новков, Преводът като ритуал, преводачът като жрец, 14.10.2004, <http://www.slovesa.net/index.php?id=352>

Съвременник, 1985: „Преводната художествена литература в нашия културен живот”, сп. „Съвременник”, 1985, кн. 4, 393–428.

Трендафилов, 2004: Владимир Трендафилов, Сънят на изобилието ражда липси: обзор на преводната поезия 2000–2003 г., Култура, № 38, 15.10.2004., Електронно списание LiterNet, 23.10.2004, № 10.

Чолева, 2002: Силвия Чолева, Стенограма на Пътя, Постигането и Преводача, разговор с Крум Ацев, преводач на „Дао Дъ дзин” на Лао Дзъ, в: в. „Литературен вестник”, год. 12, бр. 16, 24–30.04.2002.

Янакиева, 2006: Людмила Янакиева, Новото лице на изтока, Предговор, СУ „Св. Климент Охридски”, 2006, с. 12.